

RAQOBATBARDOSHLIK KATEGORIYASI VA UNING QURILISH SANOATIDA QO'LLANILISHI

Roziqova Farangiz Mamasodiq qizi
Mirzo Ulug'bek nomidagi Samarqand
davlat arxitektura-qurilish universiteti
"Menejment" yo'nalishi tayanch doktoranti

Annotatsiya: Ushbu maqola raqobatbardoshlikning iqtisodiy kategoriya sifatidagi mohiyati, asosiy indikatorlari va qurilish sanoatida uning amaliy ahamiyatini tahlil qiladi. Raqobatbardoshlik korxonalarining bozorda o'z o'rnini mustahkamlash, innovatsiyalarni joriy etish, mahsulot va xizmatlar sifatini oshirish orqali ustunlikka erishish qobiliyatidir. Qurilish sanoati kontekstida raqobatbardoshlikni baholash metodlari, asosiy omillar va boshqaruv mexanizmlari tahlil qilinadi hamda amaliy tavsiyalar ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: raqobatbardoshlik, qurilish sanoati, indikatorlar, innovatsiya, sifat, resurslar, strategiya

Аннотация: В данной статье анализируется сущность конкурентоспособности как экономической категории, её основные показатели и практическое значение в строительной отрасли. Конкурентоспособность представляет собой способность предприятий укреплять своё положение на рынке, внедрять инновации и повышать качество товаров и услуг для достижения преимуществ. В контексте строительной отрасли рассматриваются методы оценки конкурентоспособности, основные факторы и механизмы управления, а также разрабатываются практические рекомендации.

Ключевые слова: конкурентоспособность, строительная отрасль, показатели, инновации, качество, ресурсы, стратегия.

Annotation: This article analyzes the essence of competitiveness as an economic category, its main indicators, and practical significance in the construction industry. Competitiveness is the ability of enterprises to strengthen their market position, implement innovations, and improve the quality of goods and services to achieve advantages. In the context of the construction industry, methods for assessing competitiveness, key factors, and management mechanisms are examined, and practical recommendations are developed.

Keywords: competitiveness, construction industry, indicators, innovation, quality, resources, strategy.

Kirish

Raqobatbardoshlik iqtisodiyotning asosiy kategoriyalaridan biri bo'lib, bozorda turli korxonalar o'rtasidagi raqobatni anglatadi. U mahsulot sifati, narx siyosati,

innovatsion salohiyat va boshqaruv samaradorligi orqali aniqlanadi va korxonaning uzoq muddatli barqaror o'sishiga asos bo'ladi. Qurilish sanoati murakkab strukturasi, resurslarga bo'lgan talab va vaqt bilan cheklangan loyihalar tufayli raqobatbardoshlikni tizimli tadqiq etishni talab qiladi. Qurilish korxonalari bozor sharoitida raqobat ustunliklarini yaratish orqali samaradorlikni oshirishi mumkin — bu esa sanoatning umumiy raqobatbardoshligini mustahkamlaydi.

Metodologiya

Tadqiqotda **ilmiy adabiyot tahlili** usuli qo'llanildi. Qurilish sanoatida raqobatbardoshlik bo'yicha milliy va xalqaro ilmiy jurnallar, maqolalar va tadqiqotlar o'rganildi. Manbalar raqobatbardoshlik nazariy asoslari, indikatorlar, qurilish korxonalarida raqobatni boshqarish metodlari va innovatsiyalarni tatbiq etish bo'yicha natijalar taqdim etdi.

Natijalar va Tahlil

Raqobatbardoshlikning mohiyati

Raqobatbardoshlik korxonaning bozorda raqobatchilarga nisbatan mahsulot va xizmatlar orqali ustunlikka erishish qobiliyatidir. Qurilish sanoati kontekstida bu — sifatli xizmat ko'rsatish, loyiha muddatlariga rioya qilish, samarali resurslar boshqaruvi va narx siyosati orqali amalga oshadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, raqobatbardoshlik ko'pincha samaradorlik, innovatsion salohiyat va bozor ulushi bilan tavsiflanadi. Masalan, korxona yuqori sifat, mijoz qoniqishi va raqamli boshqaruv orqali raqobat ustunliklarini mustahkamlashi mumkin (MDPI Sustainability tadqiqoti).

Qurilish sanoatining raqobatbardoshlik indikatorlari

Qurilish sanoatida raqobatbardoshlikni o'lchash uchun quyidagi indikatorlar keng qo'llaniladi:

- **Sifat va xizmat ko'rsatish:** optimallashtirilgan sifat boshqaruvi tizimi raqobatbardoshlikni oshiradi, masalan, ISO 9001 standartlari orqali uzluksiz takomillashtirish.
- **Innovatsiyalar:** yangi texnologiyalar, raqamlashtirish, boshqaruv mexanizmlarini integratsiyalash korxonalarni bozor sharoitiga moslashtiradi.
- **Resurslardan foydalanish samaradorligi:** optimal resurs taqsimoti orqali xarajatlar kamayadi va samaradorlik oshadi.
- **Bozor strategiyasi va marketing:** marketing strategiyalarini takomillashtirish orqali qurilish mahsulot va xizmatlari bozorda ko'proq tan olinadi va talab ortadi.
- **Modellashtirish va tahlil:** uy-joy qurilish bozorida raqobatbardoshlik darajasini modellashtirish korxonalar uchun strategik qarorlar qabul qilishda yordam beradi.

Bu indikatorlar qurilish korxonalari raqobatbardoshligini ko'rsatish va boshqarish mexanizmlarini ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi.

Tahlil va Muhokama

Raqobatbardoshlik iqtisodiyotda firmalar yoki sektorlarning bozorda **mahsulot va xizmatlar orqali muvaffaqiyatli raqobat qila olishi** sifatida qaraladi. Qurilish sanoati – katta investitsiyalar, murakkab logistika, ko‘p bosqichli jarayonlar va texnologiyalar talab qiladigan tarmoq bo‘lib, bu tarmoqda raqobatbardoshlikni boshqarish murakkab, ammo strategik ahamiyatli vazifadir. Mazkur bo‘limda biz Qurilish sanoatida raqobatbardoshlikni shakllantiruvchi omillarni chuqur tahlil qilamiz hamda ularni o‘lchash metodlari, samaradorlik indikatorlari, korxona darajasidagi strategiyalarni batafsil muhokama qilamiz.

Raqobatbardoshlikni shakllantiruvchi asosiy omillar

Qurilish sanoatida raqobatbardoshlikni belgilovchi omillar bir necha guruhga bo‘linadi:

1. Sifat menejmenti va uzluksiz takomillashtirish

Sifat – raqobatbardoshlikning eng muhim komponenti bo‘lib, qurilish mahsulotlari va xizmatlarining bozordagi talabga muvofiqligi bilan ifodalanadi. Sifatni boshqarish tizimi (masalan, ISO 9001, Total Quality Management - TQM) korxonalarga jarayonlar nazorati orqali nosozliklarni kamaytirish, mijoz qoniqishini oshirish va narx/risk balansini yaxshilash imkonini beradi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, sifat menejmentiga e‘tibor qaratgan korxonalar bozorda uzoq muddatli raqobatbardosh pozitsiyani egallaydi va mijozlar sadoqatini oshiradi. Bu jarayonda uzluksiz takomillashtirish prinsipi muhim omildir va u korxonaning ichki ish samaradorligini oshiradi.

2. Innovatsion salohiyat va texnologiyalarni joriy etish

Innovatsiya – raqobatbardoshlik ustunligi uchun asosiy mexanizmlardan biridir. Qurilish materiallari sanoati bo‘yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlar innovatsion faoliyatni kuchaytirish orqali mahsulot sifati, ishlab chiqarish samaradorligi va raqobatbardoshlikni oshirish mumkinligini ko‘rsatadi. Korxonalar yangi texnologiyalar – BIM (Building Information Modeling), avtomatlashtirilgan qurilish jarayonlarini, energiya tejankor yechimlarni joriy etgan holda raqobatchilardan ustun bo‘lishi mumkin. Tadqiqotlar innovatsion salohiyatning yuqori darajasi raqobatbardoshlik indikatorlarini sezilarli darajada yaxshilashini ko‘rsatdi, chunki innovatsiyalar resurslardan foydalanish samaradorligini oshiradi va narxni pasaytiradi.

3. Raqamlashtirish va jarayon optimallashtirish

Zamonaviy raqamli texnologiyalar, jumladan, ma’lumotlar integratsiyasi va avtomatlashtirish qurilish jarayonlarini sezilarli ravishda soddalashtiradi hamda xarajatlarni kamaytiradi. Raqamlashtirish orqali ma’lumotlarning real vaqt rejimida monitoringi, jarayonlarni optimallashtirish va rejalashtirish imkoniyati mavjud bo‘ladi. Bu esa samaradorlikni oshiradi va resurslarning oqilona taqsimlanishiga olib keladi. Raqamlashtirish darajasi yuqori bo‘lgan kompaniyalar bozordagi o‘zgarishlarga

moslashishni tezlashtiradi hamda vaqt va xarajat jihatidan raqobatchilardan ustun bo'ladi.

4. Resurslardan samarali foydalanish va xarajatlarni boshqarish

Qurilish jarayonlarida resurslar – xom ashyo, mehnat, moliyaviy kapital va vaqt – muhim omillar hisoblanadi. Xarajatlar samaradorligi yuqori bo'lgan kompaniyalar bozor sharoitida ustunlikka ega bo'ladi. Samaradorlik bahosi ko'pincha mahsulot ishlab chiqarish narxi, vaqt tejash va ko'rsatkichlar bilan o'lchanadi. Samarali resurs boshqaruvi ishlab chiqarish jarayonlarini optimallashtiradi va narx raqobatini oshiradi.

Raqobatbardoshlikni o'lchash indikatorlari

Raqobatbardoshlikni aniq, kvantitativ baholash uchun indikatorlar majmui korxonalar va tarmoqlar bo'yicha farqlanadi. Qurilish sanoatida ko'p uchraydigan indikatorlar quyidagilardir:

Indikator	Ta'rif	O'lchov mezon
Mahsulot sifati	Qurilish mahsulotlari va xizmatlarining talabga muvofiqligi	Tartibga soluvchi standartlar va mijoz qoniqish indeksi
Ishlab chiqarish samaradorligi	Resurslardan bo'lgan olingan mahsulot miqdori	Yarim tayyor va yakuniy mahsulot hajmi / sarflangan resurslar
Innovatsion daraja	Yangi texnologiyalarni joriy etish darajasi	Innovatsion investitsiya / umumiy investitsiya
Raqamlashtirish indeksi	Jarayonlarda raqamli yechimlarni qo'llash darajasi	Raqamli tizimlar soni va ularning samaradorligi
Bozor ulushi	Bozor segmentidagi kompaniya ulushi	Korxona savdo hajmi / umumiy bozor savdo hajmi

Yuqoridagi indikatorlar asosida korxonalar o'z raqobatbardoshligini baholaydilar va strategiyalarni moslashtiradilar.

Strategik muhokama

Innovatsiya va texnologik transformatsiyaning roli

Innovatsion faoliyat kuchli raqobat ustunligini yaratadi. Xususan, **International Entrepreneurship and Management Journal** maqolasida qurilish korxonalarining innovatsion darajasi raqobatdagilarga nisbatan baholangan. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik korxonalar o'z innovatsion darajasini raqobatchilar bilan teng deb baholaydi (54,4%), ammo faqatgina 30,8% respondentlar o'zini *ko'proq innovatsion* deb hisoblaydi. Bu raqamlar innovatsion siyosatni kuchaytirish zaruratini ko'rsatadi.

Innovatsiyalar qurilish jarayonlarida samaradorlikni oshirish, ishlab chiqarish vaqtini qisqartirish va yangi mahsulotlarni joriy etish orqali raqobat foydalaniladigan

strategik vositaga aylanadi. Texnologik innovatsiyalar BIM, avtomatlashtirilgan qurilish jarayonlari, energiya tejamkor yechimlar orqali samaradorlikni oshiradi va qayta ishlash vaqtini qisqartiradi.

Sifat menejmenti va uzluksiz takomillashtirish

Sifat menejmentining iqtisodiy foydasi nafaqat mijoz qoniqishini oshirishda, balki ichki jarayonlarni optimallashtirishda ham ifodalanadi. ISO 9001 kabi sifat standarti korxonalarga jarayonlarni tizimli ravishda nazorat qilish imkonini beradi, bu esa nuqsonlar sonini kamaytiradi va qayta ishlash xarajatlarini tushiradi. Sifat menejmenti tizimi bo'ylab uzluksiz takomillashtirish yondashuvi korxonada ichki jarayonlarning samaradorligini oshiradi va xodimlar malakasini oshirish orqali mahsulot sifatini mustahkamlaydi.

Jarayon optimallashtirish va raqamlashtirish

Raqamlashtirish qurilish jarayonlarining barcha bosqichlarida – loyiha rejalashtirish, logistika, xarajatlar hisob-kitobi va ishchi jarayonlarda – samaradorlikni oshiradi. Raqamli texnologiyalar, masalan, ma'lumot uzluksizligi va real vaqt monitoringi orqali jarayonlarni nazorat qiladi, xatoliklarni kamaytiradi va vaqtni tejaydi. Qurilish jarayonlarida avtomatlashtirish orqali korxonalar operatsion xarajatlarni kamaytiradi hamda narx/tezlik bo'yicha raqobatbardosh bo'lishadi.

Resurs boshqaruvi va xarajat samaradorligi

Qurilish korxonalarida resurs boshqaruvi samaradorligi ko'pincha narx/miqdor balansini saqlash orqali raqobatni belgilaydi. Masalan, xom ashyo narxlari oshgan sharoitda samarali ta'minot zanjiri korxonaning umumiy xarajatlarini kamaytiradi va narx bo'yicha raqobatbardosh bo'lish imkonini beradi. Resurslarni optimallashtirish logistika xarajatlarining kamayishiga va loyiha muddatlarini qisqartirishga olib keladi.

Muhokama: korxona strategiyalari va bozordagi o'zgarishlar

Raqobatbardoshlik strategiyasini ishlab chiqishda quyidagi yo'nalishlar dolzarb hisoblanadi:

1. Bozor segmentatsiyasi va mijoz ehtiyojini aniqlash:

Qurilish kompaniyalari bozordagi turli segmentlar – masalan, tijorat, uy-joy yoki infrastruktura loyihalari – bo'yicha strategiyalar ishlab chiqishi raqobat ustunligini oshiradi. Har bir segment uchun mahsulot va narx siyosati moslashtiriladi.

2. Innovatsion klasterlar va strategik hamkorliklar:

Qurilish tarmog'ida innovatsion klasterlar tuzish korxonalar o'rtasida bilim almashinuv, texnologik hamkorlik va qo'shma loyihalarni amalga oshirish imkonini yaratadi. Bu klasterlar yordamida kichik va o'rta kompaniyalar resurslarni birlashtiradi va bozor pozitsiyasini kuchaytiradi.

3. Raqamli transformatsiya dasturlari:

Raqamli transformatsiya orqali jarayonlarni avtomatlashtirish, ma'lumotlar analitikasi va raqamli boshqaruv tizimlarini joriy etish orqali bojxona jarayonlarini

optimallashtirish mumkin. Raqamli transformatsiya samaradorlikni oshiradi va raqobatbardoshlikni yuksaltiradi.

4. Sifat va xavfsizlik standartlarini integratsiya qilish:

Qurilish jarayonlarida xavfsizlik va sifat standartlarini qat'iy rioya qilish nafaqat mijoz ishonchini oshiradi, balki kompaniyani xavfsizlik bo'yicha tartibga soluvchi talablar asosida raqobatchilardan ajratib turadi.

Xulosa

Raqobatbardoshlik — qurilish sanoatida korxonalar uchun bozor ustunligini ta'minlaydigan strategik kategoriya hisoblanadi. Qurilish korxonalari sifatni boshqarish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish, marketing strategiyalarini takomillashtirish va resurslardan samarali foydalanish orqali raqobatbardoshligini mustahkamlashi mumkin. Mazkur jarayonni boshqarish va baholash kompleks indikatorlar orqali amalga oshiriladi va bu korxonalarga raqobat muhitida uzoq muddatli barqaror o'sishga erishishda yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. **Tashmukhamedova, K.** *Qurilish materiallari sanoati korxonalarining raqobatbardoshlik salohiyatini boshqarishni takomillashtirish.* DOI:10.5281/zenodo.15535143.
2. **G'ulomov, I.** *Innovatsion faollikni oshirish orqali qurilish materiallari sanoatida raqobatbardoshlikni ta'minlash.* DOI:10.5281/zenodo.17035791.
3. **Xaydarova, E'zoza.** *Innovatsion salohiyatni oshirish asosida boshqaruv mexanizmlarini takomillashtirish.* DOI:10.5281/zenodo.15226879.
4. **Xasanova, R., Yuldashev, A.** *Sifat va raqobatbardoshlik.* DOI:10.5281/zenodo.17479906.
5. **Tashpulatova, S., Xasanov, F.** *Uy-joy qurilish bozorida raqobatbardoshlik darajasini modellashtirish zaruriyati.* DOI:10.5281/zenodo.14636043.
6. **Farangiz Roziqova.** *Qurilish mahsulotlarining raqobatbardoshligini boshqarishda marketing faoliyatini takomillashtirish yo'llari.*
7. **Anvar To'lqin o'g'li Qarshiboyev.** *Raqamli iqtisodiyot sharoitida sanoat korxonalari raqobatbardoshligini oshirish omillari.*
8. **Kolmakova O., Andriianova O.** *Increase of competitiveness of the construction enterprises.* DOI:10.15587/2312-8372.2019.188191.
9. **González Méndez, A., Pérez García, J.C.** *Competitiveness and Performance Measurement in the Construction Industry.*
10. **Mamonov, K.A., Prunenko, D.O.** *Assessment of competitiveness of construction companies: theoretical aspects.*
11. **G Nurseitova, Zh Kurmanalina.** *Increasing competitiveness through increased product quality in construction.*
12. **Qudratulla Sundorqul ogli Sunnatov.** *Iqtisodiy tarmoqlarda raqobatbardoshlik va davlat siyosati.*